

DETERMINATION OF THE SYSTEM OF FACTORS AFFECTING THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Summary. The article considers approaches to systematization of factors influencing the economic security of the enterprise. It is noted that most experts distinguish between external and internal factors. The tabular form presents views on the internal factors influencing economic security. The external factors of economic security of the enterprises which are presented by two contours are schematically resulted. It is noted that the first outline reflects the geopolitical factors of external influence on the country, including domestic enterprises. It is noted that the second circuit reflects the factors of macroeconomic impact on the economic security of the enterprise. Schematically presents the internal factors of economic security, which include organizational and managerial structure, resource provision, organizational and legal form and form of ownership of the enterprise, information support and ensuring the normal course of processes. The article on the basis of the analysis of literature sources on definition and systematization of factors of influence on safety of the enterprise the author's vision of such system is offered. The article schematically presents the components of the subsystem of internal and external factors. It is proposed to consider the systematization of factors influencing the economic security of the enterprise by geopolitical and local factors. It is proposed to include the factors of war, pandemic and international level of state integration as geopolitical. Each group of factors influencing the economic security of enterprises, which mutually determine and complement each other is presented in the form of subsystems of factors of external and internal influence. In the subsystem of external influence factors, direct and indirect influence factors are distinguished. A certain group of factors is represented by specific main components for domestic enterprises. The conclusions indicate that the timely consideration of certain factors will allow the company to function stably through the creation of a mechanism to ensure economic security. It is also noted that it is necessary to take into account the importance of influencing factors, which are different and may change over time.

Key words: economic security of the enterprise, factors of influence, external factors, internal factors, geopolitical factors, local factors.

УДК 334(338).02

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-12>

Журба І. Є.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин та туризму
Хмельницького національного університету*

Мудра Я. А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

Zhurba Igor

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of International Relations and Tourism
Khmelnitsky National University*

Mudra Yaroslava

*PhD, Associate Professor of the Department of
International Economic Relations
Khmelnitsky National University*

СПЕЦИФІКА ФІНАНСУВАННЯ ТА СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ

Анотація. Розглянуто специфіку фінансування та сприяння розвитку туристичної галузі у скандинавських країнах у контексті реалізації концепції сталого розвитку. Висвітлено особливості нормативно-правового регулювання сфери туризму таких скандинавських країн, як Норвегія, Швеція, Данія. Висвітлено характерні ознаки розвитку туризму в регіоні. Окреслено передумови отримання фінансування на реалізацію проектів у туристичній галузі. Відображено діючий інвестиційний інструментарій, вибір якого залежить від стратегічного значення проекту щодо дотримання цілей сталого розвитку. Визначено, що зростаючий обсяг туристичних потоків визначає пріоритети для зазначених країн у контексті ефективної інтеграції сталого розвитку, якісної екологічної політики та створення максимальної привабливості регіону для туристів. Показано особливості співпраці державних органів влади з туристичними компаніями на засадах взаємовигідного партнерства.

Ключові слова: скандинавські країни, фінансування туризму, туристична сфера, концепція сталого розвитку, еко-туризм.

Вступ і постановка проблеми. Економічне значення туризму є значним і зростаючим трендом у глобальній економічній системі. Виступаючи одним із найбільш

зростаючих та найрозвинутіших секторів світової економіки, туризм не лише сприяє активному зростанню ВВП країн, а й є базовим фактором під час реалізації концеп-

ції сталого розвитку та 17 цілей сталого розвитку (ООН, 2015 р.) [1]. Відповідно до загальних принципів Асамблеї ООН (1987 р.), концепція сталого розвитку має на меті підтримувати економічний прогрес і прогрес загалом, зберігаючи довгострокову цінність середовища через інтеграцію екологічної політики та стратегії розвитку [2]. Зважаючи на визначені постулати розвитку туризму, державна підтримка та сталий розвиток інтегруються в єдину стратегічну прерогативу для всіх країн світу. У цьому дослідженні акцентується увага на скандинавських країнах, які за зростаючих туристичних потоків реалізують цілеспрямовану політику дотримання концепції сталого розвитку та розвитку туризму шляхом державного партнерства на засадах взаємовигоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка фінансування туристичного бізнесу є досить вузькою сферою дослідження, особливо в європейських країнах, зокрема у скандинавських. Такі вітчизняні науковці, як О. Охріменко, І. Школа, М. Мальська, В. Худо, С. Галасюк, Р. Балашова, І. Журба та інші у низці праць висвітлюють специфіку здійснення туристичної діяльності загалом і за видами туризму, проте практично не вивчено проблеми та особливості фінансування туристичної галузі у контексті дотримання концепції сталого розвитку на прикладі скандинавських країн.

Метою роботи є висвітлення специфіки фінансування туристичної галузі під час реалізації концепції сталого розвитку на прикладі скандинавських країн.

Результати дослідження. Протягом останніх десяти років доходи від міжнародного туризму зростали щорічно на 25%. Так, якщо у 2010 році доходи від міжнародного туризму у світовому платіжному балансі становили 979 млрд дол. США, то у 2019 році – 1478 млрд дол. США. Загалом доходи від міжнародного туризму становлять 6,9% від загального обсягу експорту товарів і послуг. За даними ОЕСР, у 2018 році частка зростання ВВП у країнах ОЕСР від доходів зі сфери туризму у середньому становила 4,2%, відбулося зростання рівня зайнятості на 6,9% і 21,7% становило зростання за показником експорту туристичних послуг [3]. Згідно з даними WTO, обсяг витрат на туристичні подорожі за період 2000–2019 рр. зріс майже удвічі у глобальному вимірі, становивши 7% від глобального експорту товарів та послуг [4].

Таблиця 1

Доходи від міжнародного туризму, млрд дол США

№	Країна	2010	2017	2018	2019	2020 (%)
1	Данія	5,9	8,5	9,1	8,8	- 13
2	Швеція	8,3	14,1	14,9	15,2	-8,6
3	Норвегія	4,7	5,3	5,4	4,96	- 20,3

Джерело: складено автором за UNWTO World Tourism Barometer

За січень – жовтень 2020 року у зв'язку з пандемією Covid-19 прибуття міжнародних туристів зменшилося на 70% за аналогічний період 2019 року, що означає на 900 мільйонів менше прибуттів міжнародних туристів порівняно з аналогічним періодом 2019 року та втрату 935 мільярдів доларів США від експорту міжнародного туризму, що в 10 разів більше, ніж у 2009 році під впливом світової економічної кризи [6]. Така негативна динаміка, за попередніми підрахунками експертів, може призвести до економічних збитків у 2 трлн дол. США у світовому ВВП.

Щорічно до 2020 року зростання сфери туризму становило 4% на рік, зберігаючи таку ж тенденцію протягом останніх 8 років. Поряд зі зростанням обсягів туризму

зростає кількість туристичних маршрутів, які реалізуються в межах концепції сталого розвитку, екологічності та збереження довкілля. Такі програми активно фінансуються урядами низки країн, незважаючи на те, що нормативно-правові акти в цих країнах щодо сфери туризму мають рекомендаційний характер і лише погоджувальну та інформаційну дію. До таких країн відносять країни Скандинавії, до яких входять Швеція, Норвегія, Данія. Саме ці країни, які активно розвивають сферу туризму згідно з концепцією сталого розвитку, є об'єктом цього дослідження.

Таблиця 2

Обсяг туристичних потоків

№	Показник	Швеція		Норвегія		Данія	
		2015	2019	2015	2019	2015	2019
1	Прибуття туристів до регіону, млн	5660	7440	5361	5979	10424	13285
	з них: із країн Європи	4410	5304	4346	4462	9023	11028

Джерело: складено автором за UNWTO World Tourism Barometer

Протягом останніх років, як свідчать дані таблиці 1, скандинавські країни стали досить популярним туристичним напрямом. Так, за даними інформаційного агентства Swedish Tillväktsverket та даними WTO, у Швеції у 2019 році доходи від туризму становили 15,2 млрд дол. США, обсяг зайнятих у цій сфері – 170 тис. осіб, що на 7% більше за попередній 2018 рік. Обсяг експорту туристичних послуг оцінено у 120 млрд шведських крон, що становить 6% від обсягу експорту загалом [3].

Національна організаційна структура туризму в Швеції була затверджена актом парламенту у 2005 р., і відповідальними за розвиток туризму у Швеції визначено дві організації, серед яких урядова установа Tillväxtverket (Шведське агентство з економічного та регіонального росту) та Рада з туризму Visit Sweden AB, діяльність якої координується міністерством промисловості. Розвиток туризму здійснюється за рахунок державного фінансування та грантової підтримки недержавних фондів. Фінансування проектів здійснюється за рейтинговою оцінкою щодо цільової реалізації цілей сталого розвитку та стратегічного плану розвитку туризму у регіоні.

У законодавстві Норвегії відсутні нормативно-правові акти, які регулюють державну підтримку туристичної сфери. Економічна діяльність у цій галузі має інформаційний характер, проте дозволяє регулювання на туристичні види діяльності безпосередньо залежить від дотримання стратегії збереження довкілля. Чинне законодавство покликане передусім максимально сприяти захисту інтересів та безпеки клієнтів туристичних компаній (наприклад, Закон від 01 липня 2018 р. № 57 «The Package Travel Act»).

У 2019 році Норвегію відвідали 5,9 млн осіб, і щорічно за тенденціями ця кількість мала зростати. Зростання обсягів туристичних потоків викликало проблеми досягнення основної цілі в концепції сталого розвитку, а саме скорочення викидів вуглекислого газу. Реалізація програми нульових відходів мала завершитися до 2030 року, проте у 2020 році через вплив пандемії програма була скоригована. Проте активно залишається політика державної підтримки проектів, які передбачають досягнення кінцевої цілі цієї програми. Попри зазначену програму, під загрозу подальшої реалізації поставлено також етнічний принцип allemannsretten, згідно з яким

всі відвідувачі країни мають право на вільне пересування і розташування в дозволених місцях. Проте зростаюча кількість туристів негативно вплинула на стан території, визначальних туристичних місць. Це потребує вирішення проблем та вироблення підходів до управління місцевим туризмом. Тому щорічно уряд Норвегії витрачає близько 37 млн дол. США на інвестування та інновації у сфері еко-туризму. Зокрема, у 2019 році управління з охорони навколишнього середовища передбачило 1,2 млн дол. США на укріплення туристичних шляхів, будівництво нових та розроблення раціональних туристичних маршрутів [3].

У 2019 році бюджет Міністерства клімату та навколишнього середовища Норвегії становив 1,6 млрд дол. США. Складову частину цього бюджету становлять фонди, з яких передбачено фінансування проектів зі збереженості навколишнього середовища у сільськогосподарській сфері та транспорті. 63,5 млрд дол. США заплановано витратити із фонду Innovation Norway на інвестиції в технології природоохоронного характеру.

Innovation Norway є недержавним органом, який спільно з урядом Норвегії несе відповідальність за розвиток сфери туризму. Innovation Norway підпорядковується Міністерству торгівлі, промисловості та рибного господарства (на 51%) та місцевим органам виконавчої влади та галузевим підприємствам (на 49%) [4]. У 2015 році був розроблений та затверджений План дій для підвищення стійкості туризму, в межах якого розроблено Національний стандарт стійкого розвитку (з переробленою версією у 2017 році). Цей стандарт включає 45 критеріїв та 108 показників у сфері збереження природи, культури, навколишнього середовища, соціальних цінностей та економічної рентабельності екологічних проектів. Для реалізації розробленого стандарту туристичні дестинації повинні розробити заходи щодо енергозбереження, просування місцевої кухні тощо. Щоб отримати акредитацію на провадження туристичної діяльності, подається заявка на проведення перевірки щодо дотримання і впровадження стандартів. Перевірка триває від 2 до 3 років.

Глобальна ціль, яка переслідується при цьому, – це впровадження стандартів у діяльність усіх туристичних підприємств у державі. На початку 2019 року акредитованими були 13 дестинацій, 23 розпочали процес акредитації.

Фінансування та сприяння розвитку туризму в Данії концептуально подібне до Норвегії. Данія – скандинавська країна, економічна модель якої побудована за принципами суспільного благополуччя, що передбачає вагоме залучення держави у забезпечення високої якості життя населення. У 2018 році державні витрати щодо ВВП становили 50,8% ВВП. З них на підтримку соціальної політики, в тому числі на соціальний захист населення, витрати становили 21,9% ВВП, на охорону здоров'я – 8,3% ВВП, на освіту – 6,4% ВВП. У 2019 році країна посідала 11 місце у світі за обсягами ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Кількість населення Данії у 2019 році становило 5,8 млн осіб [6].

За даними ВТО, на туристичну сферу у Данії припадає 3,5% від загального експорту товарів і послуг. Доходи від міжнародного туризму в Данії у 2019 році становили 8,8 млрд дол. США, що на 79,5% більше від аналогічного показника у 2010 році. У сфері туризму працює 118 тисяч громадян. У 2015 році набув чинності перший закон про туризм у Данії, основною ціллю якого було збільшення інвестицій для розвитку туристичної сфери. Основним інструментом визначено координацію зусиль на національному, регіональному

та місцевому рівнях у контексті реалізації стратегічних цілей до 2025 року [5]. Так, за показниками 2019 року кількість іноземних туристів у Данії збільшилася на 27% з 2010 року. Проте доходи від міжнародного туризму у Данії збільшилися на 42%, тоді як у середньому у туристичних країнах Європи – на 29%.

На відміну від Норвегії, Данія продовжує акцентувати увагу на залученні більшої кількості міжнародних туристів, розвиваючи все більше туристичних локацій, проте продовжуючи активно розвивати орієнтацію на внутрішній туризм з акцентом на сімейний відпочинок. Така особливість структури пропозиції туристичних продуктів викликала необхідність адаптації регіональних туристичних програм у співпраці з муніципалітетами та туристичними компаніями, які узгоджують спільні проекти, що сприяють не лише розширенню туристичних профілів, а й створенню додаткових робочих місць. Вагомі інвестиційні проекти підлягають під спільне фінансування як туристичної компанії, так і муніципалітету в межах регіональних програм та грантової підтримки. Основними елементами, які поєднуються в рамках концепції сталого розвитку, є: якісний сервіс, життєздатність бізнесу, лояльність та підтримка місцевих жителів та екологічно відповідальна поведінка.

Зважаючи на те, що туризм у скандинавських країнах спрямований на сталий розвиток, екологічність та інноваційність, основними об'єктами державної підтримки є підприємства, які розвивають свою діяльність саме на таких напрямках. Функціональними засобами, які підтримують процес реалізації розвитку туризму у Скандинавії, є фінанси, знання та компетенції. Фінансова основа функціонування і розвитку стратегічних напрямів забезпечується за рахунок інвестиційних джерел: фінансування Євросоюзу, видатків муніципальних бюджетів (залежно від країни), приватних інвестицій, інвестиційного партнерства, власних засобів.

У прерогативі розвитку є популяризація місцевої їжі, культури, традицій як основних конкурентних переваг під час створення туристичного продукту. Важлива роль відводиться інтеграції природного якісного способу життя населення та туристів. Особливого розвитку протягом останніх років набувають підприємства сільськогосподарського спрямування, пов'язані з туризмом. Тому під час формування рейтингу підприємств по шкалі державної підтримки саме такі підприємства посідають перші місця. Варіанти фінансування інвестицій у туризм можуть бути державними, приватними, внутрішніми або іноземного походження.

Для участі державного сектору у фінансуванні сталого розвитку туризму важливою є інтеграція наднаціональних, національних та субнаціональних державних фінансових установ, включаючи зелені інвестиційні банки, які адаптують фінансування, сприяючи приватним інвестиціям нижчого рівня. Загалом політика фінансування у визначених трьох країнах Скандинавії базується на таких чинниках та механізмах.

По-перше, це визначені фінансові інструменти для сталого розвитку туризму за двома напрямками: державного та приватного фінансування.

Інструменти прямої дії державного фінансування поєднують створення або інвестування в компанії, які впроваджують процеси або послуги, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище, одночасно збільшуючи ефективність їхньої діяльності, тобто CleanTech підприємства. До інструментів непрямої дії належать: субсидовані позики або гранти, ринкові позики (орієнтовані на зелене кредитування, альтернативні структури позик,

кредити на ефективність, пов'язані з майном), (часткові) кредитні гарантії, страхування зелених активів.

Інструменти приватного інвестування поділяються на дві групи: ринкові та інвестиційні. До ринкових належать: боргове фінансування (позики, зелені облігації, міні-облігації), власний капітал та гібридні інструменти (мезонінне фінансування, краудфандинг) та фінтех-інновації у фінансовий сектор, який зменшує витрати на транзакції та позики (блокчейн, алгоритми навчання, смарт-контракти). До інвестиційних інструментів належать: змішане фінансування, фінансування з позитивним впливом, мікрофінансування та краудфандинг на основі винагород.

Таким чином, вибір інструментів для фінансування сталого розвитку туризму залежить як від типу інвестора, так і від цільового напрямку фінансування з подальшим аналізом ефективності інвестиції.

Висновки. Фінансування та сприяння розвитку туристичної сфери у скандинавських країнах лежить у площині реалізації концепції сталого розвитку та 17 цілей сталого розвитку. Зберігаючи дотримання визначальної програми в рамках реалізації концепції, а саме збереження навколишнього середовища та максимального скорочення негативного впливу від зростаючих туристичних потоків, уряди держав насамперед націлені на підтримку саме тих організацій, які пропонують раціональні інструменти для досягнення поставлених цілей. Специфікою фінансування є наявність низки як інвесторів, так і видів інструментів інвестування, які залежать від мети діяльності та дотримання вимог отримання інвестицій. Рейтинговість туристичних проектів сприяє якісній конкурентній боротьбі за інвестиційні кошти, що максимально впливає на розвиток туристичного потенціалу в межах концепції сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Brief for GSDR 2015. *The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*. URL: <http://https://sustainabledevelopment.un.org> (дата звернення: 15.12.2020).
2. Report of the world commission on environment and development: Our common future. Oslo, Norway: United Nations General Assembly, Development and International Co-operation: Environment. 1987.
3. World Tourism Organization. *Tourism Highlights 2017*. URL: <http://https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> (дата звернення: 14.12.2020).
4. Statistic OECD. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?ThemeTreeId=10&DatasetCode=tourism_rec_exp (дата звернення: 19.12.2020).
5. OECD Tourism Trends and Policies 2018. OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/tour-2018-en> (дата звернення: 19.12.2020).
6. IMF. World Economic Outlook, October 2020: A Long and Difficult Ascent. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020> (дата звернення: 19.12.2020).
7. *UNWTO World Tourism Barometer*. Vol. 18, no. 7. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometerus.2020.18.1.7> (дата звернення: 25.12.2020).

References:

1. Brief for GSDR 2015. *The Concept of Sustainable Development: Definition and Defining Principles*. Available at: <http://www.sustainabledevelopment.un.org> (accessed 15 December 2020).
2. Report of the world commission on environment and development: Our common future. Oslo, Norway: United Nations General Assembly, Development and International Co-operation: Environment. 1987.
3. World Tourism Organization. *Tourism Highlights 2017*. Available at: <http://https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029> (accessed 14 December 2020).
4. Statistic OECD. Available at: https://stats.oecd.org/Index.aspx?ThemeTreeId=10&DatasetCode=tourism_rec_exp (accessed 19 December 2020).
5. OECD Tourism Trends and Policies 2018. OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/tour-2018-en> (accessed 19 December 2020).
6. IMF. World Economic Outlook, October 2020: A Long and Difficult Ascent. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020> (accessed 19 December 2020).
7. *UNWTO World Tourism Barometer*. Vol. 18, no. 7. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometerus.2020.18.1.7> (accessed 25 December 2020).

СПЕЦИФИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ И СОДЕЙСТВИЯ РАЗВИТИЮ ТУРИЗМА В СКАНДИНАВСКИХ СТРАНАХ

Аннотация. Рассмотрена специфика финансирования и содействия развитию туристической отрасли в скандинавских странах в контексте реализации концепции устойчивого развития. Освещены особенности нормативно-правового регулирования сферы туризма таких скандинавских стран, как Норвегия, Швеция, Дания. Освещены характерные признаки развития туризма в регионе. Определены предпосылки получения финансирования на реализацию проектов в туристической отрасли. Отражен действующий инвестиционный инструментарий, выбор которого зависит от стратегического значения проекта по соблюдению целей устойчивого развития. Определено, что растущий объем туристических потоков определяет приоритеты для указанных стран в контексте эффективной интеграции устойчивого развития, качественной экологической политики и создания максимальной привлекательности региона для туристов. Показаны особенности сотрудничества государственных органов власти с туристическими компаниями на основе взаимовыгодного партнерства.

Ключевые слова: скандинавские страны, финансирование туризма, туристическая сфера, концепция устойчивого развития, экотуризм.

SPECIFICS OF FINANCING AND PROMOTION OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY IN THE SCANDINAVIAN COUNTRIES

Summary. The main economic indicators of tourism development in the European Union are highlighted. Emphasis is placed on the principles of the concept of sustainable development, which were adopted by the UN Assembly. The peculiarities of normative-legal regulation of the sphere of tourism of such Scandinavian countries as Norway, Sweden, Denmark are covered. It is determined that the growing volume of tourist flows determines the priorities for these countries in the context of effective integration of sustainable development, quality environmental policy, and creating the maximum attractiveness of the region for tourists. The economic indicators of tourism development and revenues from international tourism in the Scandinavian countries until 2020 are given. The characteristic features of tourism development in the region are highlighted. The positive and negative sides of the growth of international tourism in the region are shown. The specifics of financing and promoting the development of the tourism industry in the Scandinavian countries in the context of the implementation of the concept of sustainable development and internal goals of environmental protection are considered. Political and economic decisions to reduce the negative impact of international tourism in Norway are analyzed. The interaction of government agencies and non-governmental organizations to promote and implement effective projects to comply with the principles of ecotourism and expand tourism opportunities is reflected. The preconditions for obtaining funding for the implementation of eco-projects in the tourism industry in Sweden and the features of funding for such projects are outlined. The specifics of the development of growing international tourism in Denmark and the directions for promoting the expansion of tourist flow by increasing the number of tourist locations are shown. Emphasis is placed on the cooperation of municipalities in the regions and tourism companies in the field of expanding tourism profiles and creating additional jobs. The current investment tools are reflected, the choice of which depends on the strategic importance of the project in compliance with the goals of sustainable development. The peculiarities of cooperation of state authorities with tourist companies based on mutually beneficial partnerships and promotion of international tourism based on preserving the ethnicity of the regions are summarized.

Key words: Scandinavian countries, tourism financing, tourism sphere, concept of sustainable development, eco-tourism.